MEDICINE, RELIGIOUS BELIEF AND LITERATURE

Mirela Radu, Assist., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest and Diana Stoica, Assist., PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: This article is aimed at analyzing medical and literary work of two personalities of Romanian medicine. What characterizes Victor Papilian's writing and could integrate him into the Christian values is his thirst for deeper knowledge, beyond the tangible and objective reality whose way was open by the chosen way: science. Diversified literary contrast is based on a deeply intellectualist structure of the author. Exaggerated didacticism, the physician-literate proved sometimes, was often criticized for its character "fundamentally hybrid, with an confused ideology, without glare."[1] *But what exegetes reproach the anatomist is the excess of erudition which floods at times the literary page. On the other hand, like most medical figures of the time, Gr. T. Popa was a convinced nationalist with a strong moral structure and a mixed personality fighting for social justice.*

Keywords: science, art, religion, pragmatist, medicine

Un medic-literat fascinat de mituri, **Victor Papilian**, a apelat la mitul Meşterului Manole. Despre personalitatea complexă a renumitului anatomist îndrăgostit de literatură stau şi cuvintele altui savant cu formaţie medicală: psihologul Nicolae Mărgineanu. Papilian este zugrăvit drept nu doar un susţinător înfocat al colegilor literaţi, prin revista pe care o păstorea, dar şi un cititor avid de la beletristică la psihologie, fiind la curent cu cele mai recente lucruri publicate. Nu de puţine ori profesorul de anatomie este descris de către student sau colegi ca având o personalitate deschisă, jovială dar şi însetată de cunoaştere:

"Nu pot să uit pe directorul de mai tîrziu al celor două instituţii de cultură, profesorul de anatomie de la Facultatea de Medicină, Victor Papilian, de care studenţii săi la Căminul Avram Iancu vorbeau cu nemărginită admiraţie. A fost, poate, personalitatea cea mai multilateral dezvoltată de la Universitatea din Cluj, deoarece nu era numai autorul unui excelent tratat de anatomie, care şi-a păstrat pe deplin actualitatea şi azi, ci şi un foarte bun nuvelist, romancier şi dramaturg. Precum şi un violonist neîntrecut. Şi chiar un compozitor! A redactat şi revista *Darul Vremii*, la care am colaborat şi eu.

A fost o dimineaţă de primăvară, cînd profesorul Papilian a venit la Institutul de Psihologie.Văzîndu-l pe coridor, am crezut că-l caută pe profesorul Goangă şi de aceea am alergat repede în întîmpinarea sa, fericit că am, în sfîrşit, prilejul de a-l cunoaşte şi personal.

– Domnul profesor Goangă este încă jos în locuinţa sa, dar îl anunţ imediat, i-am spus eu.

– Nu pe colegul meu Goangă îl caut, ci pe domnul Mărgineanu, a răspuns el.

– Mărgineanu sînt eu, domnule profesor, am răspuns cu sfială.

M-a îmbrăţişat cu căldură, spunîndu-mi cît de mult i-a plăcut *Psihologia germană contemporan*ă, apărută doar de zece zile. M-a invitat apoi să mă asociez cercului său literar, carepublica frumoasa revistă *Darul vremii*. În continuare m-a onorat cu prietenia sa, a cărei

[1] Perpessicius, *Opere*, vol 3, *Menţiuni critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. 229

amintire o păstrez ca pe una din cele mai alese comori ale sufletului meu. La cursurile mele am fost fericit să-lam ulterior pe băiatul său, care a moştenit talentul multilateral al strălucitului său părinte.

Atenţia profesorului Papilian faţă de modesta mea persoană mi s-a părut cu atît mai excepţională cu cît înainte cu cîteva zile venise la Institut ministrul Lepădatu, căruia dascălul meu dorea să-i arate studiul meu din *Zeitschrift der Angewandte Psychologie,* care transpunea cercetările din institut şi în circuitul internaţional. (…)

Profesorul Papilian mi-a fost nespus de drag şi pentru sinceritatea şi naturaleţea izvorîtă din vechiul dicton sănătos al străbunilor noştri*, Om sînt şi nimic din ceea ce e omenesc nu-mi e străin*. Strămoşii noştri lăsau drum deschis şi greşelilor, nu numai virtuţilor. După toată probabilitatea de altfel cuvîntul de „eroare“ derivă direct de la „Eros“, pe care mitologia elină, în înţelepciunea ei, l-a „simbolizat“ cu trup de mic copil. Fire de artist, profesorul de anatomie, îndrăgit de frumuseţea corpului omenesc – pe care Thomas Mann o descrie atît de strălucit în *Muntele Magic* – a fost furat şi el de o frumoasă domniţă – fină poetă şi ea, pe care a îndrăgit-o mult şi Blaga. (…)

Ciudate şi stranii mai sînt „erorile“ făcute de suliţa lui Eros în inima oamenilor, chiar a celor cu personalitate deosebită. Dar dezvoltată nearmonios! Papilian a materializat idealul lui Goethe, pe care-l admira atît de mult.”[2]

Unele feţe bisericeşti consideră că anatomistului i s-a făcut o nedreptate din partea bisericii ortodoxe prin faptul că literatura sa cu un “(…) puternic colorit creştin şi” care ar putea “fi socotită chiar ca fiind pusă în serviciul lui Dumnezeu” nu a fost cu adevărat asimilată de valorile creştine româneşti. Chiar şi naţionalismul literatului-medic este adus în discuţie drept un motiv în plus pentru acceptarea scrierilor profesorului anatomist în galeria scriitorilor care au luptat pe frontul cultural pentru dezvoltarea culturii române în variile sale forme: “(…) deşi ardelean, după cât ştiu, numai prin adopţiune, a pătruns ca puţini alţii viaţa ardelenească, făcând să pulseze în aproape toate operele sale literare frământările sociale, politice şi religioase din Ardeal. Ar fi destul să amintesc de puternicul şi voluminosul roman întitulat *In credinţa celor şapte sfeşnice,* în care găsim zugrăvit, ca într'o vastă frescă, întreg sbuciumul vieţii ardeleneşti de după primul războiu mondial. De asemenea, sufletul ardelenesc se recunoaşte pe sine în minunatele *Nuvele ardeleneşti*, strânse în volumul întitulat *De dincolo de râu.* Şi nu mai puţin ardelenească este piesa *Cerurile spun,* care a fost reprezentată pentru prima dată pe scena Teatrului Naţional din Cluj, în ziua de 6 Noemvrie 1933, cu prilejul sfinţirii bisericii catedrale.”[3]

Ceea ce îl motivează pe mare anatomist pe calea căutării perpetue este o anumită “(…) frământare sufletească, acelaşi dor adânc de depăşire, de transcendere, aceleaşi chemări ale Absolutului şi aceeaşi neîncredere în puterile raţiunii deslipită de credinţă şi iubire.”[4] Raţiunea cu care anatomistul îşi înzestrează personajele literare este doar un argument că excesul de obiectivitate şi scientism nu fac decât să sărăcească fiinţa umană care se îndepărtează, astfel, de valorile primordiale. Piesa *Cerurile spun* nu face decât să reitereze sărăcirea sufletului adusă de apologia teoretizării, un”exces de raţionalizare, apoi ravagiile raţionalizării desfrânate.”[5] Raţionalizarea excesivă distruge sufletul, ducându-l chiar la crimă (*Cerurile spun*).

---

[2] Nicolae Mărgineanu, *Mărturii asupra unui veac zbuciumat*, Prefaţă de Mircea Miclea, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2002 , p. 50

[3] Diacon Dr. Emilian Vasilescu, *Arta în slujba lui Dumnezeu. Literatura creştină a dlui Prof. V. Papilian*, în *Revista Teologică*, nr. 11-12, an 1945, Sibiu, Academia Teologică Andreiană, p. 451

[4] Ibidem

[5] Idem, p. 453

Tot cu aceeaşi dorinţă distrugătoare sunt dotaţi şi eroii din *Nocturnă*. Profesorul Domniceru îşi creşte pe cei doi copii, Titu şi Cora, în ceea ce el credea că este un spirit raţionalist. Îi învaţă să nege orice lege morală şi religioasă pentru a-şi dezvolta spiritual critic. Efectele sunt devastatoare: lipsiţi de un reazem spiritual, fiul devine narcoman şi se sinucide iar fiica ajunge să se prostitueze. Concluzia care se desprinde din sistemul filozofic papilian este aceea că simpla raţiune, neînsoţită de trăirea spirituală nu poate duce decât la pierzanie: ”gândirea desprinsă de credinţă şi iubire, gândirea luciferică, prezumţioasă şi totuşi, în fond, neputincioasă. Căci gândirea care, dimpotrivă, îşi cunoaşte limitele şi e chiar capabilă să se umilească în faţa Absolutului, gândirea aceea nu omoară viaţa, ci se armonizează cu ea şi face ca viaţa să prospereze.”[6] Salvarea personajelor are loc prin dragoste: “contraponderea gândirii, este zămislitoarea şi temeiul vieţii.”[7]

Profesorul de teologie Emilian Vasilescu, a avut şi dânsul şansa să-l întâlnească pe anatomistul Papilian şi să-i aprecieze nu doar opera literară ci şi devoţiunea creştină. Pagină cu pagină, aceste mărturii ale contemporanilor mediculuiliterat vin să alcătuiască frumosul tablou al unei personalităţi puse în slujba ştiinţei dar care simţea cu sufletul şi iubea omul: ”Acum câţiva ani, când eram asistent la Facultatea de teologie din Bucureşti, l-am chemat să vorbească studenţilor la un seminar. Nu-mi amintesc bine ce a spus atunci, ştiu numai că a fost o mărturisire caldă de credinţă sinceră, care a mişcat sufletul studenţilor şi a determinat pe unul dintre ei, călugăr şi poet talentat, să se înscrie la Facultatea de medicină din Cluj-Sibiu, ca să fie aproape de profesorul literat şi credincios care-l impresionase atât de mult. Şi este de notat faptul, că atât profesorul cât şi studentul, deşi angajaţi în studii de medicină, socotite ca cele mai refractare credinţei, au găsit în această disciplină motive în plus pentru a-şi întări credinţa şi pentru a o revărsa în opera de artă. Căci şi tânărul discipol are gata o piesă în versuri cu subiect din viaţa primilor creştini. Dl prof. Victor Papilian a înţeles deci să-şi pună ştiinţa şi arta în serviciul lui Dumnezeu, ca cel mai înalt scop pe care şi-l pot pune acţiunile omeneşti. Principiul după care se conduce d-sa este acela, că arta, ca să fie fecundă şi binefăcătoare, «cere o comuniune cu Dumnezeu.» Şi este ştiut că adevărata artă şi-a tras totdeauna seva din adâncurile credinţei şi a rămas nepieritoare în măsura în care s'a pus în serviciul lui Dumnezeu.”[8] Dacă medicina oferă răspunsuri doar trunchiate, acestea sunt completate de fiorul estetic: “Cunoaşterii ştiinţifice îi scapă totdeauna ceva; către exprimarea acestui ceva se îndreaptă limbajele atât de felurite ale artei.”[9]

Între *Biserica din slăvi* şi *Cerurile spun* se pot găsi şi similitudini. Ambele piese răspund dorinţei de identitate naţională de care a fost animat autorul lor: “(…) piesele încearcă să lărgească semnificaţia cunoscută a jertfei creatoare înscriind-o pe fundalul istoric al luptei pentru realizarea unităţii naţionale a poporului roman.”[10]

Caracterul eterogen al nuvelisticii papiliene este surprins cel mai bine de Perpessicius:”(..) povestiri şi nuvele de inspiraţie religioasă, sondaje în substraturile credinţei şi legendelor, mărturii ale unui spirit dedat meditaţiei, care şi dacă nu izbuteşte, întotdeauna, să dea contur şi

[6] Idem, p. 456
[7] Idem, p. 458
[8] Idem, p. 461
[9] C.D. Zeletin, *Trăiam senzaţia penibilă că supravieţuiesc propriei sinucideri, Convorbire cu doamna Rodica Diaconu* în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008, p. 373
[10] Elisabeta Munteanu, *Motive mitice în dramaturgia românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p. 229

strălucire ficţiunilor sale, nu dovedeşte mai puţin o râvnă fecundă, care de atâtea ori, (…) se vădeşte efectivă."[11]

Sciziunea permanent dintre trăirea afectivă artistică şi cea pragmatică, pe tărâmul medicinei, a fost sesizată şi de alţi scriitori. Astfel, C.D. Zeletin, practicant al medicinei şi zelot al tuturor marilor personalităţi medicale care şi-au pus amprenta asupra culturii româneşti, îl descria pe anatomist: "O existenţă extraordinară, un om ieşit din comun, cumpănind două poveri uriaşe, medicina şi arta, pe umărul lui de Atlas. (…) rămâne cel mai însemnat om universal pe care lumea medicală l-a dat culturii româneşti."[12] Şi Papilian a trăit literar, nuvelistica sa fiind impresionantă. Dacă scrisul său beletristic poartă mult mai pregnant amprenta studiilor medicale, respirând un aer scientist cu sclipiri de "zăcământ aurifer imens al lumii reale ori imaginare"[13], opera literară a lui Vasile Voiculescu pare mult mai detaşată de latura breslei din care provenea, deschizându-se mult mai amplu spre aria creaţiei artistice încântându-şi cititorii prin "licăririle de astru etern către care, în nopţile singurăţăţii noastre întoarcem ochii."[14] Dacă scrisul lui Papilian pare uneori prea didactic, acest lucrul îl pune în descendenţa lui Tostoi prin fineţea observaţiei psihologice şi sociale dar se plasează în contemporaneitatea sa prin "prize la suferinţă."[15] Cu toate că interesul său nu s-a îndreptat în plan literar către descria obiectivului, pierderghia sa intelectuală a fost absorbită de "realitatea problematizată şi semnificativul cu mare forţă de iradiere. Descripţionismul a rămas în seama celuilat volet al dipticului său, anatomia, sau, poate, în seama prozei sale dialectale, mai ales cea a nuvelelor olteneşti."[16]

O altă diferenţă care se merită amintită este cea între Papilian şi Francis Rainer (1874-1944). Anatomistul bucureştean Rainer avea însă o abordare mult mai raţionalistă şi anti-metafizică chiar şi în paginile sale, rare de altfel, de literatură. Era adeptul mişcării medicinii sociale al cărui fondator fusese medicul de origine germană Rudolf Virchow. L-a tratat pe Garabet Ibrăileanu pentru o maladie a plămânilor şi, cu această ocazie, avea să se apropie şi de grupul literar din jurul periodicului *Viaţa românească*. Rainer credea cu tărie că medicii nu trebuie să fie doar aparători ai integrităţii fizice a pacienţilor ci şi oameni cu o cultură bogată, care să insufle respect pentru înaltele valori morale. În încercarea sa de a-şi dota studenţii cu un arsenal cultural cât mai bogat, Rainer organiza prelegeri la care invita marile personalităţi ale vremii. Unii dintre marii oratori care au călcat pragul Facultăţii de Medicină au fost Mihail Sadoveanu, George Topîrceanu şi Titu Maiorescu. În ciuda animozităţii vădite dintre Papilian şi Rainer, cel de-al doilea vădea acelaşi interes pentru cultură ca şi primul. Rainer îşi prezenta cursurile de anatomie într-o manieră originală, conexând studiul anatomic, cu cel al fiziologiei, cu literatura şi pictura, astronomia şi chiar sculptura căci "Rainer reprezintă în posteritate un concept estetic: viaţa trăită cărturăreşte, în care esteticul devine scop, un estetism al existenţei ştiinţifice."[17]

În plan medical, **Gr. T. Popa** îşi leagă numele, la nivel mondial, de descoperirea, împreună cu Una Fielding a sistemului hipotalamo-hipofizar. Câştigase o bursa de studiu (Rockefeller) la Chicago.

---

[11] Perpessicius, *Opere*, vol 3, *Menţiuni critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. 228
[12] C. D. Zeletin, *Cu gândul la Victor Papilian*, în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008, pp. 270-271
[13] Idem, p. 271
[14] Idem, pp. 271-272
[15] Idem, p. 273
[16] Ibidem
[17] Idem, p. 272

Una dintre primele sale încercări la limita dintre ştiinţă şi literatură, a fost traducerea lucrării lui Ernst Haeckel *Histoire de la création des êtres organisés d'après les lois naturells. Conférences scientifique sur la doctrine de l'évolution en général et celle de Darwin, Goethe et Lamark en particulier*. În ciuda obârşiei modeste, viitorul anatomist avea certe înclinaţii filologice, învăţând singur limba germană şi franceză. Cu atât este mai impresionantă capacitatea de a face traduceri, şi de a îi fi acceptate de autorul tratatului, cu cât acest lucru avea loc pe când era în clasa a şasea. Însuşi Ernst Haeckel (1834-1919) se afla la graniţa dintre anatomie, filozofie şi genetică. Acesta era autorul legii biogenezei, conexând filogenia, ontogenia şi anatomia. Peste ani, Freud avea să aplice aceleaşi principia, făcând legătura dintre biogenetica de ontogenia psihologică. Haeckel se avântase şi pe teritoriul filozofiei semnând *Ghicitoarea Universului* (1901) şi *Libertatea în Ştiinţă şi Predare*.

În puţinele răgazuri pe care le avea în timpul participării, pe front, în primul război mondial, Popa citea cu febrilitare fie filozofie (Kant), fie anatomie (Testut). După descoperirea anatomică remarcabilă, Gr. T. Popa fusese nominalizat la acordarea Premiului Nobel. Dar invidia unui confrate român, Vasilew Răşcanu, avea să-l îndepărteze de nominalizarea la acest premiu.[18]

În 1936, Grigore T. Popa avea să-şi unească forţele cu doi iluşti scriitori: Mihail Sadoveanu şi George Topârceanu pentru a edita o revista, *Însemnări ieşene*-"cea mai importantă revistă de spiritualitate a ţării"[19]-dar care, din păcate a avut viaţă scurtă, apărând doar patru ani. *Însemnări ieşene* era urmaşa unei alte reviste importante: *Viaţa românească*. La rândul ei, *Viaţa românească* grupa, în 1906-anul fondării, printre iniţiatori nume ilustre ale culturii, literaturii dar şi ştiinţei. Astfel, Ion Cantacuzino era cel care se ocupa de problemele medicale expuse în paginile periodicului. Pe acelaşi medic, Cantacuzino, îl vom regăsi şi în comitetul organizatoric de la *Însemnări ieşene*. În ceea ce priveşte începuturile carierei medicale a marelui anatomist-Gr. T. Popa- C.D. Zeletin afirma:" (…) a pendulat între filozofie şi medicină, alegând-o la sfatul aceluiaşi Paul Bujor pe ultima, aşa cum marele său discipol, George Emil Palade, a ezitat şi el între filozofie şi medicină, alegând-o, din proprie initiativă, pe aceasta din urmă."[20] Pierdere pentru filozofie dar câştig pentru medicină, personalităţile puternice ale celor doi aveau să-şi găsească glas în literatură. Implicarea medicului-literat Grigore T. Popa în activitatea revistei avea să fie una rodnică. Scria cu febrilitate creatoare şi se semna adesea Paul Gore iar preocuparea literară este una de excepţie "efervescentă, prin erudiţie, spirit polemic, aserţiune francă, verb acid, curaj al părerilor, simţ justiţiar, umor, vervă."[21] Poate prea forţată, asemuirea lui Gr. T. Popa cu naţionalistul Nicolae Iorga este, totuşi, una viabilă prin însuşirile de care anatomistul dădea dovadă. "Pulverulenţa notelor, vibraţia intelectuală, acuitatea şi promptitudinea recepţiei, largul spaţiu spiritual în care se mişcă şi prize la faptul zilei"[22] făceau din acesta un adversar literar, cultural şi chiar politic redutabil. Dotat cu "reflecţia filozofică a omului de laborator"[23], Gr. T. Popa avea tot instrumentarul de erudiţie pentru a putea accesa zone atât de incongruente: literatură şi ştiinţă. Modul în care îşi simţea sufletul sfâşiat de cele două arii ale cunoaşterii este şi mai evident dacă amintim faptul că anatomistul îşi semna paginile de

[18] A se vedea Richard Constantinescu, *Grigore T. Popa și „controversa Nobel"*, în *Viața Medicală*, nr. 29, 17 iulie 2015, p. 12
[19] C.D. Zeletin, *Gr. T. Popa la Însemări ieşene* în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, București, 2008, p. 263
[20] Idem, p. 264
[21] Idem, p. 265
[22] Idem, p. 266
[23] Ibidem

literatură cu pseudonimul pe când paginile de studii literare sau ştiinţifice erau iscălite de medic cu numele său real. Ca la mai toţi medicii care şi-au înmuiat condeiul în inspiraţia literară, şi medicul ieşean avea vădite înclinaţii spre parimii, paradigme şi parabole. Cea mai bună caracterizare a endocrinologului român este făcută de nepotul său, Dumitru Radu Popa: "Într-un cuvînt, a fost un om adevărat aflat la răspîntia istoriei, între două teribile dictaturi, un gînditor profund, cu o genă etică şi morală care nu cunoştea compromisul, dimpotrivă, îl denunţa unde îl identifica, netezindu-şi astfel senin drumul spre martiriu şi moarte. Împăcat cu el şi cu lumea, nepătat şi trăgînd un tragic semnal de alarmă asupra celor două isme distrugătoare ale secolului XX: fascismul şi comunismul."[24]

Om de cultură cu vederi largi, medicinistul îşi antrena şi studenţii în căutări culturale febrile: "Organiza pentru studenți «Referatele de miercuri» - am un caiet al lui care chiar așa se intitulează – în cadrul cărora erau puse în discuție și analizate diverse cărți de știință, de filosofia științei. Era un fel de atelier de discuție."[25] Cu atâta tărie îşi susţinea vederile culturale, politice şi etice încât discursul ţinut în Aula Facultăţii de Medicină, în fatidicul an 1947, alocuţiune intitulată *Morala creştină şi timpurile actuale*, avea să-i aducă repudierea şi persecuţia regimului comunist, şi, în final, moartea un an mai târziu.

Savantul era mândru de obârşia sa modestă şi cu atât mai mult de drumul parcurs: "Din întâmplare nu m-am născut nici la Keyo, nici la Montana şi tot din întâmplare m-am născut la Broşteni. Şi încă şi mai din întâmplare în loc să învăţ a face brânză bună din laptele oilor pe care le-aş fi putut paşte în munte, am învăţat încetul cu încetul să colorez celule şi fibre nervoase şi dacă cineva mi-ar fi spus pe când umblam netuns, nespălat şi cu opincuţe, că în mine este stofă de savant, las că nici nu l-aş fi înţeles ce spune, dar la înţelegere aş fi fost sigur că aiurează." Singurul regret pe care îl avea cu adevărat era că nu putea înfăptui mai multe: "Dacă nu te lipeşti temeinic de nimic ajungi să capeţi ori lăcomia frumosului ori pasiunea răului, amândouă dezastroase. În mine simt într-adevăr această lăcomie care-mi dă mari turburări uneori. Tot ce-mi place aş vrea să am şi mă-ndeamnă inima să-nfăptuiesc, dar deseori constat că nu am atâtea puteri câte mi-ar trebui şi de aici rămâne un fel de cocleală în suflet. E foarte dureros să te surprinzi construit numai pe umbra idealurilor tale." Chair dacă soarta i se părea, până la un anumit moment, ca fiind create de propria-i voinţă, descoperă un anumit grad de determinare. Destăinuirile sale merg până la a diseca modul în care trăieşte ştiinţific dar simte artistic: "Mă fixez uneori pe câte o frunză verde ca o omidă şi până nu o sug toată nu mă las, iar pe urmă vânturile capricioase zboară frunza cu tot cu omidă. Cred că din această îndărătnicie mi-a ieşit mie pofta să fac migăleală de laborator în ştiinţele naturale. Şi încă ceva poate: sunt sclavul curiozităţii. Acolo unde este întunericul mai adânc aş vrea să văd ce este."[26]

În plan editorial, Gr. T. Popa a dedicat pagini multor confraţi de meserie sau de condei: I. I. Mironescu, Topârceanu, George Magheru, Radu Gyr, Ionel Teodoreanu. Multe dintre eseuri i-au fost publicate în periodicul *Însemnări ieşene*. Astfel, de numele lui se leagă scurtele scrieri *La Bucureşti, Cei plecaţi, O vizită medicală, În drum spre Oituz, Laurii izbânzii, Părintele Ilarion,*

[24] Dumitru Radu Popa, *Liber sub dictatură: Gr. T. Popa*, în *Viaţa românească*, nr. 5/2010, disponibil pe http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/66_viata-romaneasca-nr-5-6-2010/28_eseuri/626_liber-sub-dictatura-gr-t-popa.html

[25] Otilia Bălinişteanu, *Grigore T. Popa era cu multe zeci de ani înaintea contemporanilor săi*, în *Hai hui printre cuvinte*, 21/09/2015, disponibil pe http://otiliabalinisteanu.wix.com/otiliabalinisteanu#!%E2%80%9DGRIGORE-T-POPA-ERA-CU-MULTE-ZECI-DE-ANI-%C3%8ENAINTEA-CONTEMPORANILOR

[26] Gr. T. Popa, *Nomura, Harison şi cu mine*, în *Însemnări ieşene*, an. V, vol. XVI, nr. 10, 1 oct. 1940, apud. Richard Georgian Constantinescu, *Puncte de vedere*, din 5/09/2012, disponibil pe http://www.doxologia.ro/puncte-de-vedere/cine-oi-mai-fi-eu

Ironia vieţii, *Flămânzii*, *Dibuiri sentimentale*, *Ionel Năzuinţă*, *La boierul Tache*, *O vânătoare cu urmări*, *În cântec de ţiteră*, *Izul pământului*, *Cercul durerii*, *Rătăciri*, *Abisul*, *Subt impresia focului* (scriere publicată de-a lungul a şase numere). Toat aceste lucruri vin să alcătuiască un tablou complex al unei personalităţi la fel de implicat în medicină cât şi în literatură.

BIBLIOGRAFIE

Bălinişteanu, Otilia *Grigore T. Popa era cu multe zeci de ani înaintea contemporanilor săi*, în *Hai hui printre cuvinte*, 21/09/2015

Constantinescu, Richard Georgian *Puncte de vedere*, din 5/09/2012

Constantinescu, Richard Gorgian *Grigore T. Popa şi „controversa Nobel”*, în *Viaţa Medicală*, nr. 29, 17 iulie 2015

Mărgineanu, Nicolae *Mărturii asupra unui veac zbuciumat*, Prefaţă de Mircea Miclea, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2002

Munteanu, Elisabeta *Motive mitice în dramaturgia românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982

Perpessicius, *Opere*, vol 3, *Menţiuni critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971

Radu Popa, Dumitru *Liber sub dictatură: Gr. T. Popa*, în *Viaţa românească*, nr. 5/2010

Vasilescu, Emilian *Arta în slujba lui Dumnezeu. Literatura creştină a dlui Prof. V. Papilian*, în *Revista Teologică*, nr. 11-12, an 1945, Sibiu, Academia Teologică Andreiană

Zeletin, C.D. *Trăiam senzaţia penibilă că supravieţuiesc propriei sinucideri, Convorbire cu doamna Rodica Diaconu* în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008